

Els arts de pesca tradicionals a l'Alt Pirineu. El cas de l'esparver

La pesca, és a dir, la captura o extracció de peixos de l'aigua, és considerada una de les activitats més antigues practicades per l'home per tal de procurar-se aliments.

Al Pirineu, la pesca va ser, fins a mitjan segle xx, una activitat complementària de l'economia domèstica i l'única manera d'accedir al peix fresc, alternativa al congre, les arengades o el bacallà salats que es venien en comerços, fires i mercats. Als pobles de muntanya situats prop de rius i rierols, no hi havia casa on no hi hagués un bergat, una forquilla, un filató, un tresmall o un esparver, que utilitzaven quan es presentava l'ocasió. A l'estiu, aprofitant que anaven a fer herba als prats de la ribera, a bocafoscant paraven el filató o passaven el tresmall al riu; també als rierols de les bordes de muntanya i als estanys. Era corrent *eixecar* el riu quan anaven a girar l'aigua per regar al capvespre; pescar amb l'esparver els dies que baixava l'aigua fosca després d'una tronada, o a la tardor, parar el bergat quan es veien fresar les truites o pescar a la nit amb la forquilla, guiats amb una *teia* encesa. Un altre sistema era la pesca amb plantes tòxiques com la croca, també coneguda com gamó o blenera, utilitzada en tolles amb poca renovació d'aigua on les truites eren difícils de pescar perquè s'amagaven sota grossos pigalls o arrels d'arbres. La canalla també es divertia a l'estiu pescant amb *llates*, parant cordes i *hamperols* o agafant truites i anguiles a *sarpades* al riu i a les sèquies.

Molts estanys situats a les capçaleres de les valls pirinenques constituïen veritables viviers naturals de truites i ja segle xvii consta que s'arrendaven per a la seva explotació comercial.¹ Quan es feien grans *pesqueres* s'acostumava a salar el peix per poder-ne disposar a l'hivern; aquesta pràctica és documentada tant a la Val d'Aran com al Pallars Sobirà al segle xviii.² Cap a mitjan segle xix, amb l'auge experimentat pel termalisme pirinenc, va començar la demanda de truites en aquests centres turístics d'estiu i això va fer que en zones com la Vall Fosca o la Vall de Boí, s'organitzessin colles de pescadors que es dedicaven durant l'estiu a pescar i a

Eva Perisé i
Farrero, directora del
Museu Hidroelèctric
de Capdella, i Joan
Casimiro i Bernades,
historiador

transportar les truites cap la Vall d'Aran, des d'on eren portades a Bagnères de Luchon.³ Caldes de Boí va ser un altre dels punts de consum d'aquella pesca ja des de finals del segle XVIII.⁴ Els arts utilitzats als estanys eren bàsicament el ròssec i el filat, i els pescadors se servien d'unes embarcacions rudimentàries fetes amb troncs units amb redortes, a manera de raïcs, amb les quals paraven o arrossegaven les xarxes pels estanys. Foren diversos els excursionistes de finals de segle XIX i de primers del XX que van presenciar la pesca als estanys i en van deixar constància a les seves ressenyes; mossèn Cinto Verdaguer va ser un d'ells;⁵ altres com Ceferí Rocafort, Juli Soler Santaló o mossèn Jaume Oliveras, fins i tot, van poder gaudir d'un passeig amb aquelles embarcacions.⁶ Constituïen un conjunt de sistemes de pesca ancestrals, d'indubtable valor etnològic, avui totalment prohibits, que la gent més gran encara recorda haver vist i practicat. Van ser estudiats ja als anys 30, quan encara estaven en ús, per l'eminent etnògraf pallarès Ramon Violant i Simorra,⁷ el qual, posteriorment va adquirir diversos d'aquests ginys per al Museu d'Arts, Indústries i Tradicions Populars de Catalunya (MAITP), amb ocasió que n'era el director.⁸

Referències a la pesca tradicional al Pirineu també se'n pot trobar en les llegendes, la literatura i música popular del territori, com ara, la llegenda sobre el setge del castell de València d'Àneu;⁹ la referència a la pesca amb les mans i amb la *blanera* a la Vall d'Assua de la novel·la *Pedra de tartera*, de Maria Barbal;¹⁰ el *Viaje al Pirineo de Lérida*, de Camilo José Cela;¹¹ la versió popular dels goigs de Sant Joan de l'Erm, recollits per Joan Lluís¹² o la referència a l'esperparver a la cançó popular *Lo moliner i la molinera de Llavorsí*.¹³

Sobre tots aquests sistemes de pesca tradicional versarà una exposició, organitzada pel Museu Hidroelèctric de Capdella considerant la importància que va tenir en el passat aquesta activitat a la Vall Fosca, que s'havia d'inaugurar enguany, però les circumstàncies sanitàries han aconsellat posposar-la per al proper 2021.

Per tal d'exemplificar aquestes formes de pesca antigues, ens estendrem amb l'esperparver, un dels arts més utilitzats pels pescadors continentals i el primer que trobem documentat a terres pirinenques.

L'esperparver¹⁴

Descripció

L'esperparver és una xarxa circular amb ploms repartits per tot el seu perímetre, que una sola persona llença a l'aigua de manera que caigui perfectament desplegada, per així capturar els peixos que hi pugui haver dins del seu radi d'acció. Una vegada enfonsada, es recupera mitjançant una corda unida al centre de la circumferència i el peix queda

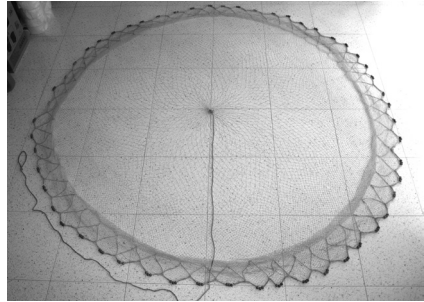

Fig. 1 - Esperparver propietat de Josep Borrell, de casa Chepeto (Aneto, Ribagorça, 2016)

atrapat en unes bosses que forma a la zona perimetral.

S'utilitza tant a la costa marítima com als rius, a peu eixut, endinsant-se a l'aigua o des de petites barques. El tipus d'esperver tradicionalment utilitzat als rius pirinencs, a jutjar pels exemplars que hem pogut veure, desplegat té un radi d'entre 1 i 1,3 metres, consta d'entre 120 i 160 boles de plom equidistribuïdes per tota la circumferència en grups de tres o de quatre i el seu pes eixut oscil·la entre dos i tres kilos. Cada grup de boles de plom està separat per una corda en ziga-zaga,

Fig. 2 - Esperver plegat

anomenada *bolecha*,¹⁵ que va unint, alternativament, la corda on van les boles de plom i una filada de malles feta amb fil doblat (per fer-la més resistent), com es veu a la fig. 3, de tal manera que es formen unes bosses on quedarà atrapat el peix.

El teixit d'aquest tipus de xarxa es fa a base de filades de malla concèntriques partint d'un conjunt de bucles d'inici. Les primeres filades tenen uns 5 centímetres de llum de malla, però a mesura que es va avançant, la malla es fa cada vegada més petita fins arribar a la part de les bosses, on sol tenir 1,3 centímetres. Per tal que la xarxa vagi creixent amb bona simetria i que així es desplegui correctament, cal fer, a intervals regulars, uns augments de malla alineats segons diferents radis equidistribuïts.

La mida de la malla és més gran a la zona del centre de la circumferència per afavorir que s'enfonsi més ràpidament i, al mateix temps, estalviar feina de teixir (el peix no s'escapa per aquestes malles, ja que quan es veu amenaçat tendeix a dispersar-se cap a la perifèria, on són les bosses). La mida més petita de la malla a la zona de les bosses fa que la xarxa s'enganxi menys al fons quan és arrossegada per recuperar-la. La quantitat considerable de plom que porta li dona el pes necessari perquè s'enfonsi ràpidament.

La pesca

L'esperver el fa servir, com s'ha dit, una sola persona i requereix una certa tècnica i habilitat perquè al llençar-lo es desplegui completament i arribi al punt desitjat.

"La qual cosa es fa agafant-lo amb la mà esquerra tot entortolligant-s'hi la corda que sur del centre de la xarxa, i amb l'altra mà n'agafen un bon manyoc, a la vegada que un cantell amb les dents, d'aquesta fasió llancen ben estés l'esperver dins del toll, i aleshores estiren amb molta lleugeresa la corda esmentada i queda el peix empresonat dins les bosses".¹⁶ Es pesca en zones del riu no massa profundes ni amb excessiva corrent. El pescador normalment segueix la direcció d'aigües amunt, i el va llençant en aquells punts on suposa que hi pot haver alguna truita: al peu de les basses, als rabeigs, etc.

El més important és no ser vist per les truites, raó per la qual s'acostumava a pescar després de les tronades, quan l'aigua s'enfosqueix, el riu baixa més gros i el peix tendeix

a refugiar-se a les vores. En rius petits, de vegades solien anar dos persones, una amb una aixada, que es dedicava a remoure el llim del riu aigües amunt per tal embrutar-lo, mentre que l'altra anava pescant. També es pescava de nit amb llum i quan es localitzava una zona on hi havia truites, s'apartava la llum i es llençava l'esperver en aquell punt. Aquesta manera de pescar era molt corrent al mes de novembre, a l'època de la fresa, en què les truites solen estar en zones arenoses i poc profundes (els anomenats *fresons*), i es deixen aprofitar més.

Diu també Violant que "Als llacs de poca profunditat i a llur desembocadura també hi pescaven amb l'esperver".¹⁷

S'ha de dir que la pesca amb l'esperver era una activitat força de pena: havent-se de moure de nit pel riu, a la tardor, amb la xarxa molla i pesanta fregant el cos, havent-la de sostenir per un cantell amb la boca, amb perill de què s'enganxés a les dents o a la roba i anar pescador i esperver a l'aigua.

Notes històriques

De totes les xarxes de pesca utilitzades a la zona del Pirineu, aquesta és la primera que trobem documentada, concretament l'any 1604, al llibre de Consell de les Paülis (Alt Isàvena, Ribagorça), on hi ha una disposició manant "que no púedan pescar en l'aigua amb esparber los de la bila, ni foranos".¹⁸

Un segle i escaig després, l'any 1717, en tenim una altra menció en una causa criminal instruïda contra els senyors del castell de Malmercat, per haver ferit un pescador d'esperver al riu Noguera Pallaresa, que estava pescant dins el terme del citat castell.¹⁹

A la darrera del segle XVIII, les respostes al Qüestionari de Francisco de Zamora, citen repetidament l'esperver. A la Val d'Aran, les dos respostes generals, respectivament, de Joseph Domínguez i Jayme Portolés, fan referència a aquest art de pesca, i també les dels pobles d'Arró, Benós, Begós e Es Bòrdes, Gausac, Casarilh, Vila è Arròs, Canejan i Bausen. Concretament, la resposta per part de Benòs, Begos e Es Bòrdes (c.1789), diu:

"Se pescan [les truites] con una red redonda que llaman esparver, rodeada de bolsas por abajo y de plomo, se estiende con ambas manos encima del agua y asi que se va recogiendo entran las truchas en las bolsas, de las que no pueden salir".²⁰

També apareix citat en les respostes d'altres territoris: al Pallars Jussà (Aramunt),²¹ a les Valls d'Àneu (resposta general, de Joseph Sansi i Pericó, i particular del poble d'Unarre),²² a la Vall de Boí (Barruera i Boí)²³ i a Andorra²⁴ on, curiosament, també es va enviar el qüestionari.

L'any 1935, Ramon Violant i Simorra constata que l'esperver encara "Està força en us a tota la comarca".²⁵

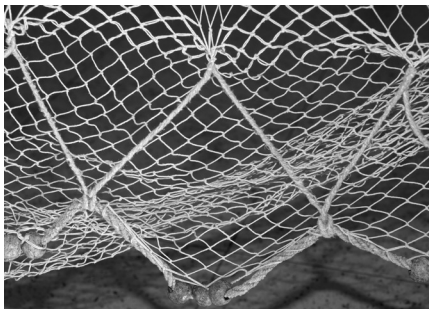

Fig. 3 - Esperver. Detall de les bosses

Notes

- 1- MIRÓ, A. (2011) *Les truites als estanys dels Pirineus. Tradicions, vivències i implicacions per a la conservació*. Lleida: Pagès Editors, p. 74.
- 2- SANLLEHY, M. À. (2014) *Les respostes de la Val d'Aran als Qüestionaris de Francisco de Zamora*. Tremp, Garsineu Edicions (Estudis, 28), p. 427-428; PADILLA, J. I. (1997) *Respostes de la Vall d'Aneu als qüestionaris de Francisco de Zamora (1790)*. Tremp, Garsineu Edicions, p. 123 i 127.
- 3- ROCAFORT, C. (1907) "La vall de Capdella". *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya*. Any XVII, núm. 146, març, p. 74.
- 4- Resposta de Boi al Qüestionari de Francisco de Zamora (1790): "...se venden a la gente que van al Santuario, que a veces no abastan por ser mucho el concurso". Biblioteca del Palacio Real (Madrid), Manuscrit II/2473, fol. 399r.
- 5- El dia 7 d'agost de 1883, camí del pic de Serradé, va anotar a la seva llibreta d'excursió: "... de sobte, sota el camí, lo llac Llebreta, blau, ample i ple de truites. Un pescador cercava los filats, que havia parat lo vespre abans, mantant en un 'barco' -axis anomena son 'navei'- de quatre tions encreuats, que movia poc a poc amb dos remos mal escalbornats". VERDAGUER, JACINT (2002) *Del Canigó a l'Aneto; edició comentada i il·lustrada de les llibretes d'excursió de 1882 i 1883*, a cura de Narcís Garolera i Curt Wittlin, Lleida, Pagès Editors, p. 128.
- 6- ROCAFORT, C. (1900) "Excursió als estanys y vall de Capdella (Conca del Flamisell)". *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya*, any X, núm. 66, juliol, p. 176; SOLER, J. (1908) "Una ascensió als Posets-Llardana (3.367 m.). Pirineus d'Osca". *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya*, any XVIII, núm. 167, desembre, 1908, p. 367; OLIVERES, J. (1912) "Dugues ascensions als Encantats, (I) Pic occidental". *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya*, any XXII, núm. 210, juliol, 1912, p. 198-199 i 209, inclou tres interessants fotografies sobre la pesca a l'estany de Sant Maurici.
- 7- VIOLANT, R. (1935) "La pesca al Pallars". *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya*, núm. 484, setembre, p. 353 - 361.
- 8- Fitxes elaborades a partir de les llibretes d'adquisició de peces del MAITP, facilitades per Ignasi Ros Fontana, de l'Ecomuseu de les Valls d'Aneu.
- 9- COLL, J. (2011) *Guia dels indrets mífics i llegendaris del Pallars Sobirà, de París*, 2a edició, p. 138-139.
- 10- (...) aquesta tarda podríem aprofitar que regirem l'herba a Prat Solau per fer una pescada al riu. Les ombres ràpides de les truites esmunyint-se sota les roques. L'Elvira era llesta com una guineu, havia après a pescar a mans i no se li n'escapaven gaires. Això sense males arts, que si es picava l'aigua amb blana, al cap d'una estona les truites anaven borratxes i s'abandonaven a les mans encara que fossin inexpertes. Però aquesta lluita no és lleial i no et deixa satisfet, deia l'Elvira". BARBAL, M. (1987) *Pedra de tartera*. Barcelona, Ed. Empúries, p. 66-67.
- 11- "Para pescar las anguilas con botiró hay que ser muy mañoso. Para pinchar truchas con furquilla hay que tener buen ojo y mucho pulso. Para envenenar las aguas con croca y nueces hay que esperar a que se vaya la guardia civil. Esto de la pesca no es tan fácil como parece a primera vista". CELA, C. J., *Viaje al Pirineo de Lérida*. Barcelona, Ed. Noguer, p. 57.
- 12- LLUÍS, J. (1967) *El meu Pallars*, vol. III, Barcelona, Ed. Barcino, p. 186.
- 13- OBIOLS, A., 2019, *Tost*, C.D. Ed. Segell Microscopi.
- 14- A la costa marítima catalana i valenciana aquest art és més conegut com el rall i atarraya en altres zones costeres. La denominació esparver, més pròpia del Pirineu català, es manté encara fins la Vall de Benàs: "Kuan báixe fóska l'Aigua Mayó, péskan dan 'lesparbé" (BALLARIN, A. (1978) *Diccionario del benasqués*, Zaragoza, p. 170). La denominació castellana és esparavel i épervier en francès.
- 15- SANJÉ, A. (1791-1795) *Diccionario histórico de los artes de la pesca nacional, por el Comisario Real de Guerra de Marina Don...* 5 vols, Madrid, en la Imprenta de la Viuda de Joaquín Ibarra, vol. III, p. 146.
- 16- Violant, *Ibid.*, p. 359. Aquesta tècnica es pot veure en un document de vídeo, enregistrat a la platja de Tavernes de la Vallidigna, a la costa valenciana: https://www.youtube.com/watch?v=9eD-FS9h_14 [Consulta: 15 juny 2020].
- 17- Violant, *Ibid.*, p. 360.
- 18- HEIM, WALTER; QUINTANA, ARTHUR (2003) *Manuscrits del Consell de les Paülis (1578-1636)* (continuació), Alazet, 15, p. 410.
- 19- Arxiu Ducal de Medinaceli, Secció de Pallars, rotllo 164, llig. 27, doc. 1684, citat per Griño Sayrol, E., El castell de Malmercat [en línia], dins: <http://ieshugroger.com/malmercat/regalia.htm> [Consulta: 21 abril 2008]. Aquesta pàgina adreça, però, ja no està disponible.
- 20- Sanllehy, *ibid.*, p. 194 i 429-430.

- 21- COLL, J. (1990) *Respostes al Qüestionari de Francisco de Zamora (1790)*: Aramunt, Erinyà, Pessonada, Rivert, Sant Martí de Canals, Serradell, Sossís, Toralla, Torallola. Editorial Virgili & Pagès, S.A., Lleida (La Cullereta, Home i Societat, 3), p. 90.
- 22- Padilla, *ibid.*, p. 128 i 198.
- 23- Biblioteca del Palacio Real (Madrid), Manuscrit II/2473, fols. 342r i 399r.
- 24- Miró, *ibid.*, p. 77.
- 25- Violant, *ibid.*, p. 359.